

теріалу, зокрема компаративного, предметного, посесивного і акціонального.

1. Мартинюк А.П. Концепт у дискурсивній парадигмі // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 206. – № 725. – с. 9-12. 2. Жаботинская С.А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования // Лингвистичні студії. Вип. II. Черкаси: "Січ", 1997. – с. 3-11. 3. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. – Воронеж: Истоки, 2003. – 191 с. 4. Тарас Борозинець. Теологическая диалектика сущего. Философские главы. – Киев, 2010. – 251с.

Джерела ілюстративного матеріалу. 1) Gorge Carey, "A year with the Bible", "Christian love", 2) Cooper Abrams "The Biblical meaning of love" <http://bibletruth.org/msg38.html>, 3) <http://www.allaboutphilosophy.org/gods-love.htm>, 4) Митрополит Антоній Сурожский "The meaning of Christ's commandment of Love" http://www.metropolit-anthony.org.ru/eng/eng_246.htm, 5) <http://www.allaboutphilosophy.org/gods-love.htm> 6) The Golden Treasury

of Puritan Quotations, edited by I. D. E. Thomas, 7) Don Walker "The Meaning of Biblical Love" http://www.preteristarchive.com/PartialPreterism/walker-don_pp_05.html, 8) Kalistos Ware, "The Orthodox way", cambridge university press 2001. – 245p., 9) Dr. Murad Wilfried Hofmann "Differences between the Muslim and the Christian Concept of Divine Love" <http://tr.bibliyotek.com/indir/pdf/murad-wilfried-hofmann/>, 10) A.W.Pink Christian Colligation of Apologetics Debate Research The Contrast Between Pagan and Christian Concepts of Charity Evangelism http://www.christiancadre.org/member_contrib/cp_charity.html, 11) <http://www.allaboutphilosophy.org/gods-love.htm> 12) the christian-graces-definition-of-love/A Thimble-full of Theology for Daily Living September 23, 2007 The Christian Graces – Definition of Love By thimblefulloftheology Staff pastor of an evangelical church in Collierville <http://thimblefulloftheology.wordpress.com/2007/09/23/> 13) "Philosophy and Christian Theology" Aug 9, 2012 <http://www.godandscience.org/love/greatest.html>, 14) Rich Deem "The Greatest love" <http://www.godandscience.org/love/greatest.html>.

Надійшла до редколегії 14.09.12

Н. Марченко, доц.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОНЯТЬ "МОВА – КУЛЬТУРА – СУСПІЛЬСТВО" У СУЧАСНІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті розглянуто взаємозв'язок понять "мова – культура – суспільство" у сучасній мовній картині та в життєдайності індивідуума й суспільства в цілому. Особлива увага приділяється взаємодії цих понять у мультикультурному суспільстві, в якому комунікація між індивідуумами визначається впливом як мовних, так і позамовних чинників.

Ключові слова: комунікація, мова, мислення, міжкультурні контакти, свідомість, функції мови.

В статье рассмотрена взаимосвязь понятий "язык – культура – общество" в современной языковой картине мира и в жизнедеятельности индивидуума и общества. Особенное внимание акцентируется на взаимодействии этих понятий в поликультурном обществе, отношения в котором между индивидуумами поддаются значительному влиянию как лингвистических, так и экстралингвистических влияний.

Ключевые слова: коммуникация, язык, мышление, кросскультурные контакты, сознание, функции языка.

The article deals with the interconnection of conceptions "language – culture – society" by the vital activity of person and society. It had been attracted the attention on the interconnection of these conceptions in the cross-cultural society, which relations between the persons come under linguistically and extra linguistically factors influence.

Key words: communication, language, mind, cross-cultural contacts, consciousness, functions of language.

"Мова – прадавня поезія"
М. Мюллер

Мова як головний засіб спілкування у межах окремих етнічних спільностей і як форма реального існування свідомості не лише для індивідуума, а й для суспільства є знаряддям мислення індивідуума, що здійснюється у всіх формах і структурах, в яких закріплено й узагальнено пізнавальний та соціально-історичний досвід людства. Мова та мислення як діалектична єдність процесу відображення людської діяльності функціонують через зіставлення, перетворення та взаємозв'язок пізнавальних образів у свідомості індивідуума. За допомогою мови, мислення та певних символічних значень штучно створюється середовище існування [4, с.233], під яким розуміється поняття "культура". Уже тривалий час у мовознавчій думці ведуться дискусії стосовно співвідношення понять "мова" та "культура" у життєдіяльності людини, а останнім часом до цієї дискусії додалося ще й поняття "суспільство", хоч з початку існування наукової думки переважно більшістю мислителів ці поняття трактувалися як невід'ємні чинники життєдіяльності людини, попри те, що їх намагалися розглядати окремо, що залежало, переважним чином, від "панівної" світоглядної позиції у тому або іншому суспільстві, оскільки суспільство як сукупність усіх засобів взаємодії та форм об'єднання людей, що склалися історично, окрім того, що має спільну територію, визначається ще й загальними **культурними цінностями** та соціальними нормами, що характеризуються **соціокультурною ідентичністю** її членів [4, с.118]. Мовознавець І. Голубовська, узагальнюючи існуючі у мовознавстві точки зору, визначає такі концепції співвідношення "мови" та "культури":

– Мова як суверенний культурі феномен, як певне автономне щодо культури утворення;

– Мова як складова, інтегративна частина культури;

– Мова як знаряддя культури, її духовний інструмент, що формує свого носія, нав'язує останньому зафіксоване у мовних формах бачення світу, визначає образ мислення й почуттів користувача мови [3, с.84]. Як бачимо, мова як основний засіб спілкування є відображенням пізнавального світогляду людини у всіх його вимірах. У триаді "мова – культура – суспільство" взаємозв'язок цих понять – нероздільний, оскільки вони не можуть існувати один без одного. Мова є відображенням і культури, і суспільства, як і кожна культура, так і кожне суспільство відрізняється від собі подібних понять насамперед за допомогою мови, що й визначає **актуальність** даного дослідження, в якому розглядаються "невидимі" переплетіння у співвідношенні "мова – культура – суспільство". Прикладом такого взаємозв'язку може послужити одне з тверджень Юргена Хабермаса, який розглядав з погляду філософії лінгвістики еквівалентність трьох основних функцій мови та їх спільного походження, що можна порівняти із зазначеним угорі співвідношенням. Філософ пише, що "в елементарних мовленнєвих актах віднайдена структура з трьома перехресними компонентами: пропозиційний компонент – для опису існуючого порядку речей (або згадування про нього); ілюкутивний компонент – задля встановлення міжособистісних відносин; і, нарешті, мовний компонент, що виводлює наміри учасників діалогу", тобто – комунікантив. "Комплексне пояснення з позиції теорії мовленнєвого акту цих лінгвістичних функцій", пише далі науковець, "має наслідки, що стосуватимуться:

а) теорії розвитку значення слів;

б) онтологічних передумов комунікативної теорії;

в) самого поняття раціональності...";

а вони – ці три пункти – "г) безпосередньо стосуються не лише нового напрямку в критиці інструментально-

го розуму, а й, певною мірою, визначають його" [11, с.322]. Те ж саме можна сказати і про взаємозв'язок трьох важливих чинників комунікації людини – мову, культуру і суспільство. Отже, "пропозиціональний компонент" як **культура** (опис), "ілокутивний" як **суспільство** (налагодження стосунків, або ж комунікація) і "мовний" як **мова** (головний засіб спілкування) – у нерозривній єдності впливають на функціонування мови і мислення людини у їхньому процесі відображення дійсності людиною як суспільним суб'єктом пізнання і практичної діяльності, оскільки пункт б) у своїй суті суперечить поняттям пункту в), які, в свою чергу, і намагаються створити інструментальний розум, що суперечить, передусім, естеству людини, її розвитку, головним засадам суспільства та суперечить культурі людини й суспільства в цілому. Адже під поняттям "**комунікація**" на початковому етапі розвитку наукової думки мався на увазі процес обміну знаками між людьми, що визначався наявністю адресанта-комунікатора, адресата, певної системи кодів та їхньої системи передачі інформації від адресанта до адресата, наявності контексту та змісту, тобто – предмету комунікації. Вся ця структура процесу комунікації вимагає від індивідуума володіння тими пізнавальними навиками, які можуть існувати лише у його свідомості, а концепт "онтологічний" тлумачить явища об'єктивної дійсності, існування яких відбувається незалежно від свідомості індивідуума, а поняття "раціональність" визначає можливості пізнавальних засобів людської свідомості в їхньому відношенні до світу. Концепт "онтологічний передумови комунікативної теорії", навпаки, сприяє розробці інструментального розуму, що може вважатися прагматичним напрямом розвитку людини, однак суперечить її естеству, оскільки людина як вищий ступінь у розвитку живих організмів володіє розумом як вищою формою інтелектуальної діяльності, що полягає в усвідомленому оперуванні поняттями. Та й Олександр Потебня зазначає, що "без свідомості не міг існувати б ні зв'язок між людьми, не відбувалося б ніякого поступу вперед... свідомість твориться за допомогою слова і мистецтва" [6, с.58]. З свого боку, людина як одиничний суб'єкт і в спільності собі подібних безпосередньо й опосередковано впливає на всі три складові життєдіяльності суспільства, що нині й намагаються пояснити з наукового погляду. Доведена істина, що без мови не могли б бути висунутими будь-які теорії, гіпотези і т. д. На рівні свідомості чи підсвідомості всі розуміли роль мови людини, тому й вивчали її різні сторони розвитку, існування і функціонування, що й стало набуток мовознавства, яке не тільки спромоглося описати й проаналізувати всі ті явища в мові, творцем яких є людина, а й ствердити думку, що всі процеси життєдіяльності людини пов'язані з її мовою та її свідомістю як найвищими формами відображення матерії. Мова нероздільно пов'язана із життєдіяльністю суспільства, основним виразником якого є матеріальна та духовна культура. Цим і пояснюється "утвердження антропоцентричної лінгвістики" [3, с.8] в парадигмальній переорієнтації сучасного мовознавства, яке "остаточно перетворюється з описової в пояснювальну науку" [3, с.20]. Антропоцентризм як головний методологічний принцип сучасної багатогалузевої лінгвістики включає до свого розгляду теорію мовної комунікації, намагається відповісти на запитання, поставлене тим же Ю. Хабермасом, стосовно того, "чи не приведе поява таких понять, як "комунікативна дія" і "трансцендентна сила універсальних претензій на мовленнєвий вираз", до відродження ідеалізму, несумісного з натуралістичними доказами історичного розвитку людства" [11, с.331], оскільки навіть "раптовий "союз" філософії практики з лінгвістикою не став причиною зміни парадигм.

Суб'єкти, які говорять, є господарями або слугами своїх мовних систем. Вони або творчо використовують мову як відображення способу мислення для інноваційного розуміння власного світу, або блукають посередині такого лукавого змінного горизонту світу, і світ використовує мову для розуміння самого себе. В цьому випадку, мова – це або середовище, що створює умови для творчої практики (Касторіадис), або ж диференційований підхід до подій (Хайдеггер, Дерріда) [11, с.327-328]. Отож, мова як основа культури будь-якого суб'єкту суспільства та групи суб'єктів у їхньому бутті, виконує свою **духовну (життєдайну)** функцію у тому ж таки суспільстві. Мова є основою суспільства, одним із головних виразників системи зв'язків і відносин між людьми, що складаються в процесі їхньої життєдіяльності, виконуючи при цьому комунікативну, когнітивну, мислеоформлювальну, експресивну, імпресивну, інформаційну, естетичну, фатичну, охоронну та функцію міжкультурного спілкування.

За час історії розвитку людства науковцями було визначено три рівні існування культури у світоглядному усвідомленні людини. І якщо в радянські часи в основі поняття "культура" розглядалися надбання суспільства у формі сукупності практичного, матеріального і духовного понять, то нині вважають, що культура є набагато складнішим і індивідуалізованішим явищем, а **суспільства** є нині **мультикультурними**, або **полікультурними**. Відомо, що матеріальна культура будь-якого суспільства складає основу матеріальних цінностей індивідуума та суспільства і має спільні ознаки, які сприймаються так або інакше індивідуумами інших суспільств, будь-то вони – мультикультурні чи монокультурні. А духовна культура індивідуума будь-якого суспільства є відображеннями пізнавальної, творчої, естетичної діяльності однієї людини, складає основу її соціальних і індивідуальних цінностей, переважно цього ж суспільства, і передусім володіє усіма ознаками самотності, утворюючи у своїй сукупності етнокультуру. Індивідуалізація культури, як ми розуміємо, спрямована, насамперед, на кожного індивідуума суспільства. З одного боку, культура як явище не є його природженим утворенням, а передається через навчання, тобто через пізнавальні здобутки людини – як у глобальному вимірі, так і в етнічному – і таке явище можна вважати і мультикультурним, і монокультурним. З іншого боку, культура розвивається, змінюється, відтворює часовий простір, володіючи при цьому всіма ознаками історичності – існуванням традицій, ритуалів, форм суспільної діяльності, притаманних тому або іншому етносу, і є монокультурною або ж складає основу етнокультури. Будь-яке культурне середовище вказує також на монокультурні засади того або іншого суспільства, якщо навіть таке суспільство складається з представників декількох етносів, оскільки вони в своїй сукупності є представниками своєї культури і, по-перше, намагаються дотримуватися традиційних принципів буття етносу, а, по-друге, дотримуються певних принципів буття титульної нації суспільства, членами якого вони є. Проживаючи на території країни, де існують ті або інші традиції, кожен представник того або іншого етносу, по-перше, вивчає мову титульної нації заради комунікації (спілкування) (тут простежуються, насамперед, пізнавальна і комунікативна функції мови), по-друге, знайомиться з її традиціями і намагається дотримуватися їх (прояв пізнавальної та міжкультурної функції мови), по-третє, використовує набуті знання з мови задля спілкування з представниками інших етносів (комунікативна та міжкультурна функції мови), по-четверте, попри те, що між представниками не титульної нації відбувається у процесі спілкування міжкультурний обмін чужоземною мовою, відбувається також і зба-

гачення пізнавальної діяльності представників різних етносів (пізнавальна, комунікативна, міжкультурна функції мови). Володіння ж індивідуумом чужою мовою свідчить, насамперед, про високий рівень його духовної культури. Так вважалося з давніх-давен, і так буде й надалі. **Знання іноземної мови є найвищим проявом культури індивідуума.** Багато інтелектуалів минулого вивчали по-декілька мов задля збагачення власного пізнання. Усіх дивує мелодійність та образність мови видатного українського поета й художника Тараса Шевченка, що підтверджує його неймовірну майстерність володіння рідною мовою. Окрім того, Тарас Шевченко володів російською, польською, німецькою та французькою мовами [10]. А ще прикладом може послужити той факт, що в історичному минулому України Генеральний писар на Січі мав володіти не менше ніж чотирма мовами [9, с.263].

Відомо, що мислення однієї людини відрізняється від мислення іншої. Так само й мовою одна людина відрізняється від іншої – навіть в монокультурному середовищі, а мова представників одного суспільства відрізняє їх від представників інших суспільств. А.І Смирницький, аналізуючи мовознавче надбання Ф. де Соссюра та відмінності в існуванні будь-якої мови, вказує, що мова є психічною, як і обидва елементи мовного знаку – смисл та його акустичний образ, а існування мови визначається як процес її існування у психіці людей, які говорять нею, тобто в поєднанні асоціативного зв'язку смислу і звукового образу", що в історичному мовознавстві лише Бодуен-де-Куртене вважав "мовною свідомістю" кожного індивідуума [8, с.8]. А як відомо, **свідомість і є власним індивідууму способом відношення до світу через вироблену систему знань, закріплених у мові, в усіх її смислах і значеннях.** Тому в ХХІ ст. постало дуже актуальне питання щодо того, що "будь-яка мова є чи не найголовнішим охоронцем культури народу – її носія" [13, с.30]. – тобто людини. І як зауважує О.І. Чередниченко з посиланнями на В. Гумбольдта: "мова може виконувати охоронну функцію лише тоді, коли є не стільки продуктом діяльності (*ergon*), скільки безперервною діяльністю (*energeia*) духу, яка прагне перетворити звук на вираження думки" [13, с.30;1, с.5] – що й підтверджує стару як світ істину – людина у своїй діяльності повинна думати як індивід і як суспільна істота, оскільки за своєю природою свідомість є властивістю високоорганізованої матерії – людського мозку. А дух індивідуума – це здатність існування самосвідомого суб'єкту мислення, почуттів і волі, що виявляється, передусім, у духовному світі особистості та в її творчій діяльності. Ю. Хабермас цитує слова Н. Лумана – автора теорії суспільства, який стверджує, що коеволюція людства може відбуватися лише тоді, коли будуть формуватися взаємно смисло-перероджувальні системи, що базуватимуться на свідомості індивідуума і комунікації між ними, оскільки в гуманних традиціях людина розташовується усередині, а не поза соціальним устроєм [11, с.394]. За допомогою мови та мислення, за допомогою асоціативно-індуктивного способу усвідомлення отриманих знань та набутого досвіду від попередніх поколінь формується ментальність кожного етносу, дефініція якого така: "ментальність – спосіб мислення одного індивідуума чи однієї групи людей, який визначає їх відношення до дійсності та визначає їх індивідуальну та колективну поведінку" [18]. Постає запитання, чи "енергія духу", або "мовна свідомість", у співвідношенні "мова – культура – суспільство", впливають на ментальні риси етносу? Спроба відповісти на це запитання наштовхнула на одне "прикметне" суспільне явище, якого зазнало німецьке суспільство наприкінці ХХ ст. – під час об'єд-

навчих процесів західнонімецьких та східнонімецьких земель. О.Г. Кляйн – німецький філософ та психолог, читаючи лекції на запрошення одного з американських університетів, так надихнувся проблемами порозуміння між американцями та англіцями, що вирішив під іншим кутом зору поглянути на проблеми того ж таки порозуміння між німцями... зі Сходу та Заходу. "Німці ж говорять усі німецькою мовою", зазначає науковець, тому, "як видається, обережність чи обачність, що завжди присутні під час спілкування з іноземцями, зайві. Але удавана "згода" в контексті відносин між східними та західними німцями викликала "комунікаційний шок" (нім. *"Kommunikationsschock"*), або ж шок у спілкуванні, який не піддається ніяким поясненням..." [15, с.76], оскільки "з кимсь із-за кордону інколи легше порозумітися, ніж з тим, хто родом з іншої частини Німеччини". Дослідник питання спробував розібратися, якій дефініції піддається це явище: чи це – "комунікаційний", чи "культурний шок" (нім. *"Kulturschock"*) [15, с.73] (офіційно в сучасній історичній думці Німеччини це явище класифікують як "культурний шок" [18]. – М.Н.). Науковець дійшов висновку, що такі непорозуміння між одномовними комунікантами відбуваються на рівні свідомості, коли у підсвідомості кожен перекладає вину на іншого, спираючись, переважним чином, на упереджені погляди відносно іншого комуніканта, а саме – на те, що інший говорить і як він поводить себе [Klein 2001, 77]. О.Г. Кляйн стверджує, що у процесі порозуміння між Сходом та Заходом відбувалися "дві різні культури спілкування" (нім. *"Kommunikationskulturen"*), передусім, американська та східноєвропейська, які вплинули на ментальність населення та стиль спілкування в обох частинах Німеччини. І навіть зміна економічного устрою не змінила нічого [15, с.13-14]. Отже, непорозуміння між східними та західними німцями виникли на одній мовній території. Наприклад, два однакові за змістом запитання: *"Haben Sie mich hier verstanden?"* *"Habe ich mich hier verständlich gemacht?"* сприймаються на Сході та на Заході країни по-різному, а саме – у контекстах західноєвропейського сприйняття і відповідно манери поводження – *"моє-твоє"* та східноєвропейського контексту сприйняття – *"наше спільне"* [15, с.65-66]. Отже, як мова та мислення індивідуума змогли роз'єднати людей, для яких німецька мова є рідною, попри відомий той факт, що на території Німеччини – як на Сході, так і на Заході – функціонує велика кількість діалектів, які не заважають порозумітися та спілкуватися на побутовому рівні? "Мовний контекст" під час ділового спілкування між східними та західними німцями, тобто – на роботі, відіграв роль "роз'єднавчого" чинника, в основі якого перебував психологічний момент непорозуміння не тільки у семантичному наповненні тієї або іншої фрази, а й у її граматичній інтерпретації фраз комунікантами з однаковим змістом. Усі ці "мовні викрутаси" використовувалися комунікантами лише заради того, аби бути зрозумілим іншими, аби не образити іншого, але сприймалися ці фрази у контексті – *"моє"* та *"наше спільне"*. Так, було помічено, що східні німці, які працюють і живуть на Заході, контактують на особистому рівні лише зі своїми земляками; під час вечірок західні німці перебувають у колі своїх земляків, а східні серед своїх і т.д., лише в одному жителі обох територій єдині, що за кордоном вони почуваються краще, ніж на Сході чи на Заході Німеччини. Отже, у "позамовному контексті" спілкування теж простежуються проблеми на психологічному рівні, які утворилися упродовж не сорокап'ятирічного часу після Другої світової війни, а десь-так упродовж останніх тридцяти років ХХ ст. Дві ідеологічні, або ж світоглядні, машини по той бік Берлінського муру за невеликий проміжок часу створили такі

стереотипні уявлення щодо суспільних відносин одномовного народу з різними суспільними системами, що на початковому етапі їхнього спільного існування представники цих систем почувалися за принципом "чужий серед своїх і свій серед чужих". А ідеологія у суспільстві, або ж світогляд, разом зі суспільною психологією входять до складу суспільної свідомості, що відображає суспільне життя [7, с.332]. Т. Цигульська, посилаючись на думку антрополога Е. Холла, зазначає, що "люди, які мають негативні стереотипи стосовно іншої групи людей, не можуть зрозуміти глибоких почуттів, що лежать в основі поведінки іншої культури" [12, с.99]. Німці, які мають спільну історію, спільну мову, спільну культуру, зазнавши за декілька десятиліть як позамовних, так і мовних чинників впливу на їхнє життя, відповідно і на їхнє мислення, з усвідомленням цього чи без нього, просто почали відображати інше сприйняття світу, не називаючи один одного, певно що в голос, хто є меншовартісним, а хто ні. Отак і з'явилися у сучасній німецькій мові псевдоетноніми "Bestwessis", "Jammerossis", семантичне наповнення яких утворює значеннєву дихотомію "кращий – гірший". Звичайно, що виникли ці лексичні одиниці у мові німців, насамперед, на побутовому рівні, узагальнивши існуючі в суспільній думці міркування, які так або інакше характеризували своїх співгромадян, а потім їх підхопили засоби масової інформації і так вони закріпилися у свідомості громадян з негативною конотацією у денотативному позначенні представників німецького народу в їхньому регіональному розподілі (в останні роки у мові з'явилася навіть лексема "Wossis", що на денотативному рівні вказує на особу родом із Заходу, але яка живе та працює на Сході Німеччини. – М.Н). Такому розподілу одномовного народу послужили чотири фази комунікації, детерміновані О.Г. Кляйном, а саме – 1. "фантазія згоди" (нім. "Übereinstimmungsphantasien"); 2. "активність" західного німця (нім. "Aktivismus") і "внутрішній супротив" – східного (нім. "Überanpassung"); 3. "ігнорування, відчуття якого сильнішає" – західного німця (нім. "Ignoranz") і "самоствердження, відчуття якого міцнішає" – східного (нім. "Selbstbehauptung"); 4. "культура порозуміння чи змішана культура" (нім. "Verständigungs- oder Mischkultur") [15, с.27-30]. І ці відомі нині політологічній думці фрази відбивалися "на папері", переважним чином, на сторінках та в ефірах ЗМІ з вуст політиків, бізнесменів, журналістів, а інколи й простих громадян, коли запитували про їхнє ставлення до того або іншого питання щодо об'єднання Німеччини. Мислення індивідуума у висловлених міркуваннях ставало дійсністю, "проектуючи" й окреслюючи не тільки невидимі шляхи роз'єднання у проблемі налагодження контактів між Сходом і Заходом, а й у процесі дистанціювання, передусім, у сфері міжособистісних відносин. На формування такої ситуації у Німеччині вплинули, по-перше, не тільки різні світогляди, що останні десятиліття "промивали" мізки німців, по-друге, існуюча ейфорія "вільного" суспільства, особливо, для східних німців, і, по-третє, головний чинник – економічний, а й мовне наповнення таких міркувань, що якнайкраще характеризують на асоціативно-індуктивному рівні ці уявні фази комунікації: 1) "Wir sind ein Volk!", "Endlich, Brüder und Schwestern, seid ihr frei!"; 2) "Am schnellsten und besten geht es, wenn sie sofort werdet wie wir", "Wir wollen uns nicht mehr von euch unterscheiden"; 3) "Der Osten ist gut", "Zonenrandgebiet". Оці найчастіше уживані змістові наповнення фраз на території обох частин Німеччини, під якими у їхньому семантичному значенні була закладена, передусім, імпресивна, або ж прагматична, функція мови (апелятивна за К. Бюлером, конативна за Р. Якобсоном) [5, с.778], згідно якої мало

відбуватися виконання своєї функції, а саме – об'єднаний психологічний вплив на адресата, незалежно від того, як він її сприймає. А вийшло все інакше – у свідомості індивідуума у процесі сприйняття контексту цих фраз спрацювала мислеоформлювальна функція мови, коли він проводив якісь паралелі за принципом "моє-твоє" та "наше-спільне" під дією суспільних чинників. Ці узагальнені фрази і послужили процесу "уявного" роз'єднання німецького суспільства на рівні свідомості одного індивідуума, що стали проявом суспільної думки. О.Г. Кляйн, аналізуючи всі ці фази комунікації, дійшов висновку, що "ментальні та комунікативні відмінності нині потроху витісняються" (про фазу "згоди"); про другу фазу він стверджує, що "ментальні та комунікативні відмінності залишаються"; щодо третьої, то науковець зазначає, що простежуються певні ознаки співпраці або ж цієї теми взагалі намагаються не торкатися [15, с.27-29]. І лише щодо четвертої фази, то видно якісь зрушення у бік покращення навіть при умові того, що німці намагаються дотримуватися традиційних форм комунікації і водночас пристосовуватися до "чужих". Науковець зауважує, що комуніканти "змушені приймати комунікативні та ментальні норми іншої культури, зважати на них і таким чином інтегруватися. І цей процес, з одного боку, відбувається несвідомо, а з іншого – навпаки – усвідомлено" [15, с.30]. Яка ж відмінність у культурі "комунікації" одномовного народу? Лише одна і, як уже зазначалося, сформована упродовж 50-80-х рр. ХХ ст., а саме – "в західній культурі комунікації існує значний розподіл між громадсько-діловою та особистою сферами життя... А в культурі східної Німеччини ці дві сфери тісно переплетені одна з одною" [15, с.16], тобто – існують відмінності на рівні свідомості індивідуума, відповідно і на рівні колективної свідомості, тобто – суспільної.

Німецький футуролог Х. Опашовські, проаналізувавши суспільні чинники впливу на культуру в німецькому суспільстві, наголошує на тому, що в Німеччині панує нині "культурна прірва у суспільстві" (нім. "kulturelle Spaltung"; англ. "cultur divide"), притаманними ознаками для якої є відносно високий рівень культури людей з вищою освітою і низький рівень культури людей з низьким рівнем освіти, відмінність культурного рівня у людей старшого покоління і молодшого. "І ця культурна прірва не зменшується, а збільшується" [16, с.421-422], що нині можна пояснити впливом на всі сторони життя людини глобалізаційних чинників, або ж принципу буття людини – "робити так, як це роблять усі". Глобалізаційні чинники негативно впливають як на культуру, так і на мову кожного етносу та його представника зокрема. Задля розуміння мисленнєво-мовного контексту культурного середовища того або іншого етносу можна процитувати філософа Георгія Гачева [2, с.430], який стверджує, що "в ході історії, особливо в ХХ ст., зблизилися і уніфікувалися усі народи в побуті (у всіх телевізори і авто...) і за способом мислення (інтернаціоналізм і математизація наук)...", що підтверджує мультикультурний світогляд у бутті сучасного суспільства, як ми бачимо, на базі матеріальної і мисленнєво-мовної діяльності, проте "сучасні народи наближаються один до одного за допомогою цивілізації, а культурою вони різняться, і в цьому... можливе взаєморозуміння, а з іншого боку – краса різноманітності" [2, с.44], що підтверджує концепцію самобутності етносу на базі культурно-мовно-мисленнєвої діяльності. І в процесах такого зближення і розрізнення представників різних культур відбувається взаємообмін між набутими знаннями індивідумів за допомогою як рідної, так і нерідної мови для них, що також може свідчити про певні зміни у їхній мовно-мисленнєвій діяльності. Тому, наприклад, у Німеччині з

різних аспектів буття людини ведуться дискусії відносно інтеграції мігрантів у суспільство. Насамперед торкаються проблем їхньої соціалізації в освітньому процесі. Науковці займаються дослідженнями з питань *"історичної пам'яті"*, *"історичної свідомості"* (нім. *"Geschichtsbewusstsein"*) та історично-політичної освіти іммігрантів у німецькому суспільстві (як бачимо чітке відображення співвідношення понять "мова – культура – суспільство" в мультикультурному середовищі. – М.Н.). Науковці Р. Траунмюллер та Й. Леґеві (університет імені Олександра Гумбольдта, Берлін) [17, с.381-382] зазначають, що імміграція є важливою частиною соціальної дійсності в Німеччині. Буття та політичне життя значною мірою визначаються міграційними процесами та питаннями інтеграції іммігрантів у суспільне життя. А В.Б. Георгі зауважує, що "зміна поколінь, міграційні процеси та глобалізація зумовлюють зміни в історичній свідомості та в культурі пам'яті в усіх європейських суспільствах" [17, с.355]. За даними соціологічного опитування серед школярів, 78,9% респондентів відповіли ствердно на запитання "Чи хотів/ла би я вивчати в школі історію іммігрантів?" 53,4% відповіли ствердно на запитання – "Історія іммігрантів є частиною і моєї історії?". І лише 21% респондентів відповіли, що "Історія це – передусім для мене німецька історія". У цифровому співвідношенні відповідей респондентів не іммігрантів й іммігрантів показники майже співпадають, лише відповідь на друге запитання має різницю приблизно наполовину менше [17, с.388]. Отже, представники різних культур в одному суспільстві намагаються знайти рівнозначні точки дотику у сучасних світоглядних позиціях, тобто – на пізнавальному рівні вони намагаються об'єднатися. Те ж саме відбувається і на мовному рівні. Як уже зазначалося, носії інших культур усвідомлюють, що задля інтеграції у суспільство й соціалізації у суспільстві іншої культури, задля комунікації з представниками титульної нації і представниками інших культур, вони повинні вивчити мову представників народу, територія якого стала для них новою батьківщиною. Отже, вивчення іноземної мови володіє тут всіма ознаками об'єднаної функції мови. Також простежується концепт "об'єднання" і концепт "роз'єднання" у мовному питанні на рівні свідомості індивідуума. Рідна мова завжди залишається рідною, а щодо вивчення чужої мови, то на психологічному рівні індивідуумові потрібно усвідомити, що разом з процесом засвоєння мови відбувається і процес його входження у культуру іншого етносу, проте індивідуум прагне одночасно зберегти й рідну мову.

Наприкінці 90-х рр. XX ст. у німецькому мовознавстві з'явився новий термін "канакшпрахе" (нім. *"KanakSprache"*) – "різновид німецької мови повсякденного спілкування з мовленнєвими впливами мігрантів" [14, с.35]. *Зміни, які спостерігаються на лексичному, граматичному та синтаксичному рівнях, можуть бути предметом майбутніх студій.* Варто зазначити, що використовують "канакшпрахе" у своєму повсякденному мовленні переважно підлітки та молодь, які вважають, що така комунікація з елементами "мультиетнічного мовного міксу" є контактовою (нім. *"megaphatt"*) [14, с.36]. Слід пригадати і про фатичну функцію мови як факультативну

функцію мови [5, с.778], що вже під час такого спілкування стає облігаторною, бо основною метою такого спілкування є комунікація, правда, з різним ступенем експлікації, тобто – використовується в певному середовищі, а саме під час мовних контактів – *"носій мови титульної нації – мігрант"*, *"мігрант одного етносу – мігрант одного етносу"*, *"мігрант одного етносу – мігрант іншого етносу"*, а підчас, відбувається і спілкування між різними віковими групами, як серед іммігрантського середовища, так і серед представників різних вікових груп титульного етносу. Професор Я. Андромасполіс наголошує на тому, що "етнолект "канакшпрахе" можна порівняти з багатьма діалектами, який вже тривалий час існує з ними поряд" [14, с.36]. А з вкоріненням Інтернету в життя людини, можна сказати, що за допомогою "канакшпрахе" спілкуються у письмовій формі та у звуковому варіанті – тобто ці мовні форми фіксуються. На останньому прикладі ми бачимо вплив суспільства і на культуру, і на мову індивідуума та на мову суспільства в цілому. Спрощення мовних форм німецької мови під дією мови мігрантів "засмічує" її, "перемішує" знання людини у володінні рідною мовою, порушує поняття значущості мови як головного засобу спілкування у свідомості людини.

Отже, найголовнішою причиною сучасного процесу "збідніння мови", характерною для мовної картини світу, та появи певних віянь у культурі є вплив суспільних чинників, що формуються, насамперед, людиною. І якщо, нехай інколи певні культурні віяння служать розвиткові людини й суспільства, деякі – навпаки, його деградації, а людина тоді за допомогою свого мислення може робити вибір, то мовні явища, що зазнають змін не в кращий бік, можуть послужити процесу дееволюції людини, яка в своїй мовно-мисленнєвій діяльності послуговується лише диктату суспільних чинників, а не власної свідомості.

1. Бурбело В. Здобутки та перспективи мовознавства XX-XXI ст.: У пошуках комплексності, динаміки, інтеграції // Вісник КНУ: Іноземна філологія, № 44. – К.: КНУ, 2011. – С. 4-9
2. Гачев Г.Д. Национальные образы мира. – М.: Советский писатель, 1988. – 448 с.
3. Голубовська І.О., Корольов І.Р. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики. – К.: ВПЦ Київський університет, 2011. – 223 с.
4. Городяненко В.Г. Соціологія. – К.: ВЦ "Академія", 2008. – 544 с.
5. Енциклопедія "Українська мова". – К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2000. – 752 с.
6. Потєбня О. Мова. Національність. Денаціоналізація. – Нью-Йорк, Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S., 1992 – 155 с.
7. Словник іноземних слів (CIC). – К.: УРЕ, 1985. – 968 с.
8. Смирницький А.И. Объективность существования языка. – М.: МГУ, 1954. – 33 с.
9. Усатенко Т. Народні традиції в сучасному дитячо-юнацькому, молодіжному гуртуванні українців // Український досвід спільного згуртування (Матеріали міжнародної наукової конференції). – К.: Українська видавнича спілка, 2006. – С. 257-269
10. Шевченко Т.Г. в епістолярії. – К.: Наукова думка, 1966. – 492 с.
11. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне. М.: Весь мир, 2003. – 416 с.
12. Цигульська Т.Ф. Загальна та прикладна психологія. – К.: Наукова думка, 2000. – 190 с.
13. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. – К.: Либідь, 2007. – 247 с.
14. Achilles J., Pighin G. Vernäht und zugefixt. – Mannheim, Lpg., Wien, Zürich: Dudenverlag, 2008. – 200 S.
15. Klein O.G. Warum Ost- und Westdeutsche nicht verstehen: aneinander vorbeireden. – Frankfurt am Mein: Eichborn, 2001. – 180 S.
16. Opaschowski H.W. Deutschland 2030 Wie wir in Zukunft leben. – Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2008. – 784 S.
17. Zeitschrift des Georg-Eckert-Instituts für internationale Schulbuchforschung. Heft 4. – Braunschweig: Verlag Hahnsche Buchhandlung, 2006. – S. 351-444
18. Brockhaus Enzyklopädie. – Mannheim, Lpg.: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG, 2007 (електронний варіант)

Надійшла до редколегії 14.09.12